

לכבוד שבת קדש – פרשת וארא תש"ף

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י ח"י צמ"ר

גופני שיצר את אי היכולת לדבר. אך בחז"ל ובפרשנים אנו מוצאים גם התייחסות לשני היסודות האחרים שהזכרנו – התוכן והשפה. כך למשל המדרש במכילתא מסביר את הכבדות ואי היכולת של משה לדבר בהקשר לתוכן של הדברים. השיב משה ואמר לפני הקב"ה: אתה אומר לי כך הוציא ששים ריבוא בני אדם מתחת סבלות מצרים ומתחת שיעבודן של מצרים. אילו על ק' בני אדם או על ק"ק בלבד אתה אומר לי הדבר, עדין קשה לי מאד. אילו חתרתי בהם שנה או שתיים לפני הדבר, כבר היה הדבר עשוי. אלא מאחר ששיעבדו בהן מאתים ועשר שנים, עכשיו יאמר לי פרעה: מי שיעבדו עבד עשר שנים ולא מיחה בו כל בריה, יבוא אחר ויוציאו מתחת ידו? או מי שעבד הכרם עשר שנים ולא מיחה בו כל בריה, יבוא אחר ויוציאו מתחת ידו? ריבוננו של עולם, נכדים ומכובדים דברים הללו שאתה אומר לי: "כי כבד פה וכבד לשון אנכי" (מכילתא דרשב"י פרק ו). לפרעה תהיה טענה כלפי תוכן הדברים שאני מביא, ואין לי תשובה הולמת עבורו.

המדרש ממשיך ומסביר כי כבדות הפה היא בענין צורת העברת הדברים – באיזו לשון יעביר משה את הדברים שלו. השיב משה ואמר לפני הקב"ה: . . . פרעה רשע בן רשע ומצרים מרודים בני מרודים, היאך יכנסו לדבריו? (=איך יבינו את דברי?) א"ל: אתה דבר בלשון הקודש כמלאך, ואהרן אחיך ידבר בלשון מצרי, שנאמר: "ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך" (שמות ז:א) . . . לא מדובר בגמגום מבייש אלא בצחות לשון, בפרט צחות לשון המלכות – מצרית. אתה משה תדבר בלשון הקודש, נָאָה וגבוהה ותאמר בלשון המקרא: "שלח את עמי ויעבדוני!" מי מעבדי פרעה שיודע שבעים לשון – יבין אותך. ומי שלא, יתרשם מהדרת פניך כמלאך, מדיבורך החותך ויבין שאתה מדבר בשפה מיוחדת. אהרון, ש"לא זז משם ויודע לשונם", הוא זה שידבר אליהם.

כבדות הפה היא העובדה שמשה מדבר בלשון הקודש והמצרים אינם מבינים אותו. בכיוון זה הלך גם הרשב"ם כי כבד פה וכבד לשון אנכי – איני בקי בלשון מצרים בחיתוך לשון, כי בקטנותי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים. וכן מצינו ביחזקאל, שמי שאינו בקי בלשון המלכות קרוי כן (=כבד לשון), דכתיב: "ויאמר אלי בְּרָאָם לְדַבַּר אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל וְדַבַּרְתָּ בְּדַבְרֵי אֱלֹהִים: כִּי לֹא אֶלְעָם עִמָּקִי שָׁפָה וְכַבְדִּי לְשׁוֹן אֶתְּהָ שְׁלוֹחַ אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל: לֹא אֶלְעָמִים רַבִּים עִמָּקִי שָׁפָה וְכַבְדִּי לְשׁוֹן אֶשְׂרָ לֹאִיתְשָׁמַע דְּבָרֵיהֶם וְגו'" (יחזקאל ג ד-ו). וכי איפשר נביא אשר ידעו השם פנים אל פנים וקיבל תורה מיזו לידו היה מגמגם בלשונו? הרשב"ם אומר שלא יכול להיות שנביא כמשה

בתחילת הפרשה הקב"ה אומר למשה שיעביר לבני ישראל את המסר הנקרא לאורך הדורות ארבע לשונות של גאולה. לְכֹן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם . . . וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם . . . וְנָאֵלְתִּי . . . וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים . . . מענין לראות את הביטוי שבחרו חז"ל להשתמש בו "לשון גאולה". לשון הוא איבר הדיבור, הגאולה קשורה קודם כל בדיבור ובאמירה. כך הקב"ה בורא את העולם באמירה, וכך גם משה מצטווה להביא את בני ישראל לארץ ישראל – בדיבור. וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ . . . וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מכאן ניתן אולי להבין את חששו של משה מההליכה אל פרעה, והטענה בה הוא משתמש גם היא קשורה לדיבור וליכולת להעביר את המסר. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: כֹּה דַבֵּר אֶל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרֹעֶה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם: טענת משה היא שהוא ערל שפתיים ולכן אינו יכול לדבר אל פרעה. מה היא אותה עורלת שפתיים? מה פירוש הביטוי 'ערל שפתיים'? רש"י בעקבות חז"ל מסביר כבד פה - בכבידות אני מדבר, ובלשון לעז בלב"א [גמגמן]:

פירוש זה נשען על המדרש בשמות רבה ובמקבילות "ותביאהו לכת פרעה ויהי לה לבן" – היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאילו הוא בנה, ולא היתה מוציאתו מפלטרין של מלך. ולפי שהיה יפה, הכל מתאווים לראותו. מי שהיה רואהו, לא היה מעביר עצמו מעליו. והיה פרעה מנשקו ומחבקו והוא נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו, כמו שעתידי לעשות לו כשיהיה גדול . . . והיו שם יושבים חרטומי מצרים ואמרו: מתייראים אנו מזה שנוטל כתרך ונותנו על ראשו, שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתידי ליטול מלכות ממך. מהם אומרים להורגו מהם אומרים לשורפו. והיה יתרו יושב ביניהם, אמר להם: הנער הזה אין בו דעת, אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה אחת זהב וגחלת. אם יושיט ידו לזהב, יש בו דעת והורגו אותו. ואם יושיט ידו לגחלת, אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו ושלח ידו ליקח הזהב. ובא גבראל ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכזה לשונו, וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון (שמות רבה פרשת שמות, פרשה א סימן כו). היכולת לדבר ולהעביר מסר קשורה לשלושה דברים. יכולת פיזית, תוכן הדברים וצורת העברת הדברים. יתכן כי הדבר בא לידי ביטוי בכך שמשה מתואר כ'ערל שפתיים', 'כבד פה' ו'כבד לשון'. 'סיפור הזהב' המוכר כל כך מתייחס לפגם

שהקב"ה מדבר איתו פנים אל פנים יהיה בו מום, איזשהו פגם. פרעה לא יבין לא בגלל שמשוה מגמגם אלא בגלל שהוא מדבר לשון הקודש ואינו מדבר בלשון המלכות בארמון, כך מופיע למשל במדרש שכל טוב פרשת שמות פרק ד סימן י: שאיני יכול לדבר צחות לשון פלמין, דהיינו לשון מלכות". הגאולה צריכה להגיע בלשון הקודש, ארבע לשונות גאולה, ופרעה לא יבין על מה משה מדבר.

משענזב עם ישראל את לשון הקודש, ועבר לדבר ביוונית וארמית, נאלץ לעזוב את ארצו. כדי שעם ישראל ישוב לארצו ונתקדם לקראת הגאולה צריך היה לחזור ללשון הקודש, וכך במאה ה-19 חזר עם ישראל אל השפה העברית כשפה חיה של עם החי בארצו.

=====
השבת, בתאריך כ"ח טבת הוא יום פטירתו של אשר גינזבורג שנודע בשם העט אותו בחר לעצמו 'אחד העם'. הוא נולד בשנת 1856, וגדל באודסה. בשנת 1873 התחתן עם רבקה בת מרדכי שניאור זלמן שניאורסון (נכדו של היצמח צדק).

בשנת 1907 עבר לאנגליה, שם הקים וניהל את הסניף של חברת "תה ויטוצקי" בלונדון, ושם גם סייע לחיים ויצמן בפעילותו להשגת הצהרת בלפור. בשנת 1922 עלה לארץ ותחילה התיישב בירושלים - ואחר כך עבר לתל אביב. עיריית ת"א רכשה עבורו את ביתו של בן-ציון מוסינזון, שיפצה אותו וקראה לרחוב בו נמצא הבית על שמו רחוב אחד העם עוד בחייו. נפטר משחפת בחורף 1927, בגיל 70, ונקבר בבית הקברות טרומפלדור בתל אביב.

בשנת 1889 פרסם את מאמרו "לא זה הדרך!", אשר קרא לשינוי מהפכני בגישת תנועת חובת ציון. לדעתו ולפי אמונתו, אין ארץ ישראל באה לפתור את השאלה הקיומית או הכלכלית של היהודים; היא אינה אמורה ואף אינה יכולה להיות מקלט פיזי מפני צרות הגלות, אלא מטרתה לפתור את בעייתו הרוחנית והתרבותית של העם. לא די בכך שהמדינה היהודית תהווה בית לאומי ומקלט בעבור היהודים - עליה להיות בעלת תכנים רוחניים שיצדיקו את קיומה; להיות מדינת אור לגויים, 'מגדלור מוסרי' אוניברסלי. את שמו הספרותי קיבל כאשר בסוף המאמר חתם בשם "אחד העם". הוא טבע את הסיסמה "לא רק בצרת היהודים יש לעסוק, כי אם גם בצרתה של היהדות". חרף חינוכו הדתי, בהיותו משכיל חילוני סבר כי המדינה היהודית ואנשיה אינם צריכים לאחוז בתכני הדת, כי אם לחדש תכנים מודרניים ברוח התקופה. אך הסיף לשמירה על זיקה ואהדה למסורת וכן להתרכזות בעולם היהודי הישן ופיתוחו והרחבתו באיטיות, כך

שתיווצר המשכיות לעם. כך אמר כי "לברית בין חרדים וחופשיים ערך גבוה יותר מהחלת רפורמה דתית בעם היהודי". העברית היתה עבורו חלק מגאולת העם וכך הפך לעורך עיתון, וכתב מאמרים ומסות רבות. נורדאו כתב עליו: "דבר טוב יש באחד-העם: הוא כותב עברית טובה ומהירה. זה ראוי לתהלה".

אהבת העברית שלו העמידה אותו בראש הלוחמים ב'מלחמת השפות'. ויטוצקי, שנפטר ב-1904 הותיר בצוואתו סכום של 100,000 רובל לצורך הקמת מוסד תרבותי-חינוכי חדש. הוא מינה את בנו, חתנו, הרב צייטלין ואחד העם להחליט על דרך הביצוע. הוא התעקש שהמוסד החינוכי החדש יקום בארץ ישראל, וכך החליטו להקים מוסד טכנולוגי גבוה בחיפה, הטכניקום, שלימים נקרא הטכניון. הגוף הממונה (חבר נאמנים) היה מורכב מנציגי ויטוצקי ו"עזרה" ואנשי ציבור, שבראשם עמדו אחד העם, צ'לנוב ושמריהו לוי. למרות ההסכמה על היעד הטכנולוגי של הטכניון, התעוררה מחלוקת גדולה על צביונו של המוסד. אנשי "עזרה" דרשו שהמוסד יהיה יהודי, אך לא יזוהה עם המפעל הציוני. ואילו אחד העם, לעומתם, התעקש שהטכניון יהיה מוסד לאומי וישמש "קרש קפיצה ליצירת מרכז רוחני בארץ ישראל".

המאבק על עבריותו של הטכניון, שנודע כ'מלחמת השפות', גבר משהקימו את התיכון שלידי. אחד העם הבין שיתקשו ללמד בעברית במוסד המדעי הטכני הגבוה, עקב חסך של אוצר מילים עבריות בנושא, אך לא היה מוכן לוותר על השפה העברית בבית הספר התיכון. המתנגדים טענו שאין תחליף מדעי לשפה הגרמנית. ב-1912 גבר הוויכוח בשאלת השפה שתונהג בטכניון, ההסתדרות הציונית וראשי מערכת החינוך הצטרפו למאבק ודרשו שלא רק בתיכון, אלא גם בטכניון תהיה שפת ההוראה בעברית.

במהלך המאבק התפטרו אחד העם, שמריהו לוי וצ'לנוב מהוועדה בטענה "משום שאנחנו רואים בתחיית עם ישראל, תרבותו ושפתו הלאומית בארץ ישראל, את האידיאל הכי גדול שלנו, מוכרחים אנו לדרוש שכל המוסדות החינוכיים בארץ ישראל יהיו מכוונים לשאיפה זו". עם תום מלחמת העולם הראשונה, תם חלקה של "עזרה" הגרמנית בטכניון, והנכס נקנה ממנה על ידי ההסתדרות הציונית. שפת ההוראה בטכניון נקבעה רשמית כשפה העברית בקונגרס ה-13. הטכניון נפתח רשמית ב-1925.

גאולת עם ישראל בארצו קשורה במהלך של החזרה אל לשון הקודש כשפה חיה, שפתו של עם החי בארצו. מי יתן ונחדל להיות כבדי לשון וערלי שפתים - עברי דבר עברית.

בברכת שבת שלום ומבורך - הגי עמיצור

<https://www.mlh-gsi.org/>

לצפייה בדפים קודמים

<https://lp.vp4.me/fw3x>

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור